

Ю. А. Барысавец

Навук. кір. – А. В. Брадзіхіна, канд. філал. навук, дацэнт

«АНТЫРЫМЫ» А. ХАДАНОВІЧА ЯК НОВАЯ ЖАНРВАЯ ФОРМА

У артыкуле на прыкладзе творчасці А. Хадановіча разглядаецца наватарская мастацкая форма «антырымаў». Мэта даследавання – выяўленне жанравых адметнасцей арыгінальна-аўтарскай вершаванай мініяцюры і яе ролі ў развіцці сучаснага літаратурнага працэсу. Актуальныя праблемы філологіі 13 Спецыфіка «антырымаў» А. Хадановіча сведчыць пра перспектыўнасць гэтай формы ў мастацтве слова 21 стагоддзя, якое знаходзіцца ў пошуку новых спосабаў адлюстравання рэчаіснасці.

Творчыя пошукі і эксперыменты А. Хадановіча даюць багаты, надзейны матэрыял для разгляду паэтычнай мініяцюры як запатрабаванай формы мастацкага выказвання. І паколькі на сённяшнім этапе развіцця літаратуры актуальнай з’яўляецца тэндэнцыя звароту да малых вершаваных форм, плённая якасная праца па іх вызначэнні і дыферэнцыяцыі бачыцца перспектыўнай. Будзе карысным разглядаць вершаваную мініяцюру ў форме антырымаў, прадстаўленых А. Хадановічам праз «прызму спецыфічнасці», якая накіроўвае думку да інстынктыўных, надпачуццёвых узроўняў. «Літаратура н», – прапагандуе Андрэй Хадановіч, крочачы па сцежках сваёй творчасці. Сапраўды, адназначныя тэксты з ясна выражанай ідэяй абмяжоўваюць эмоцыю чытача, які «загнаны» ў клетку «прымусовасці» і не мае права на ўласную думку. У такім выпадку літаратурны тэкст ператвараецца ў дагматычную схему, што «цэментуе» волю рэцыпіента. Парушэнне ўсіх літаратурных канонаў, пераасэнсаванне традыцый, дэканструкцыя тэкстаў вызваляюць чытача ад стэрэатыпаў разумення ўзаемаадносін «суб’ект – суб’ект». Новая культурная сітуацыя мяжы тысячагоддзяў выводзіць аўтара на адлюстраванне ўласнага ўнутранага свету, не абмежаванае канонамі і правіламі. Гэты прынцып скіроўвае мастацкую індывідуальнасць аўтара да адкрыццяў новых вершаваных форм, у якіх бязмежнасць і свабода – галоўны крытэрыі вартасці твора. Антырымы – арыгінальна-аўтарскі жанравы «код» паэтычнай мініяцюры, які патрабуецца для ўваходу ў мастацкую сістэму ці эстэтычную свядомасць А. Хадановіча. Творца выступае супраць «аднатэмы», разбурае рэму і выводзіць творы на новы ўзровень успрымання і інтэрпрэтацыі. Спалучэнне прыкмет «усходняга хоку, разанаўскай квантэмы, брахікалана і таўтаграмы, дакладнай, супертаўтаграмы (тэрмін С. Федзіна), у кожным слове якой паўтараюцца некалькі пачатковых літар» [1, с. 138], – па азначэнні А. Брадзіхінай, стварае новыя міні-вершы – «нерыфмаваныя трохрадкоўі, што складаюцца з трох слоў (калі не ўлічваць службовыя часціны мовы)» [1, с. 138]. Трансфармаваны ў бок максімальнай лаканічнасці тэкст грунтуецца на прынцыпе «выключэння», «закрэслівання», «апушчэння» лішніх слоў, прысутнасць якіх вядзе да спрашчэння сэнсу. Літаратураведение 14 Цыкл «Good porning! і іншыя антырымы», узяты за аснову аналізу, інтэрпрэтаваць адназначна немагчыма, бо прадстаўленыя міні-вершы па-філасофску іранізуюць над рэчаіснасцю, дэфармуюць яе разуменне і асэнсаванне. Іранічнасць дасягаецца за кошт таго, што, гаворачы словамі І. Шаўляковай, «здэмаралізаваны чытач і “глыбокае нішто” ўшануе як “глыбокую глыбіню»» [2, с. 107]. Просты абывацель разумее хадановічаўскія тэксты як абсурдыстыку, літаратурную форму, якая засмечвае вобразны лад сапраўднай Паэзіі. У такім выпадку гаварыць пра катэгорыю найвышэйшай, чыстай прыгажосці немэтазгодна, паколькі дадзеная мініяцюра знаходзіцца ў стане першапачатковых пошукаў новай ступені адлюстравання быццёвай тоеснасці. Антырымы, улічваючы крытычныя напады як прафесійных, так і шараговых чытачоў, не застаюцца па-за межамі ўвагі. Наадварот, яны прыцягваюць літаратурных эстэтаў, якія асэнсоўваюць дадзеную паэзію на ўзроўнях «таемных парадоксаў» жыцця. Правільнасць разумення свядомай асацыятыўнай рэакцыі ланцужковых эмоцый, што знаходзіцца ў несупынным працэсе ўключэння аднаго «сэнсавага рэзервуара» ў

другі ў «антырымах», даступна не кожнаму. Так адбываецца ўзаемаабмен вобразаў паміж радкамі (асобнымі сегментамі твора) і ствараецца тэкст вершаванай мініяцюры, галоўная інтэнцыя якой – скараціць адлегласць успрыняцця эмоцый і ідэй. Спецыфіка такога адлюстравання відавочная – А. Хадановіч «не піша літаратуру», а занатоўвае адчуванні, якія намагаюцца парушыць «звар’яцелыя законы» рэчаіснасці. Запіс эмоцыі не займае вялікае месца, «хаос» вобразаў кадыфікаваны аўтарскімі асацыяцыямі. Да прыкладу, «Хораша!» – антырым экспрэсіі, калі эмоцыя ўтрымлівае дэталёвыя складнікі: «хордавыя / ў хораме / і хорам» [3]. Каб зразумець гэтыя, на першы погляд пазбаўленыя сэнсу, складнікі, трэба паглядзець на мініяцюру з нечаканага ракурсу. Пры гэтым важную ролю адыгрывае «рамачны кампанет тэксту – загалолак, які задае кантэкст успрымання твора» [1, с. 138], – зазначае А. Брадзіхіна. Іншымі словамі, своеасаблівай падказкай да тлумачэння мініяцюры А. Хадановіча з’яўляецца назва, якая ўтрымлівае «код» дэшыфроўкі вобразнай плыні. Згодна з кампазіцыяй цыкла «Good porning! і іншыя антырымы», размешчанаць гэтых «кодаў» у алфавітным парадку сведчыць пра іронію, што можна інтэрпрэтаваць, па словах А. Брадзіхінай, як «намер аўтара стварыць азбуку сучаснага мыслення», «азбуку літаратара-постмадэрніста», «азбуку абсурду» і г. д.» [1, с. 138]. Разуменне такой структуры залежыць ад асабістых Актуальныя праблемы філологіі 15 густаў і схільнасцей чытача. Галоўны прынцып напісання і асэнсавання антырымаў – успрыманне іх у якасці «прыколу», звязанага з законамі жыццялюбства. А. Хадановіч голасна абвясчае: быццё, дзеянні, рэчы, што заўгодна, урэшце рэшт, сябе – нельга ўспрымаць сур’ёзна. Фармальныя пластыка выступае важным атрыбутам пазітыўнай устаноўкі пры дэшыфроўцы асобнага антырыма, якая прадугледжвае некалькі варыяцый. Рэпрэзентацыя тэксту ў гульнёвай форме заклікае да адшуквання фантазійных плыняў свядомасці, бо рэцыпіенту прадстаўлены толькі эскіз: «Порна-капытныя – I: «поспех / і поступ – / поспал», «Порна-капытныя – II»: «попа / і попыт – / поплеч», «Наўспорнакапыта – I»: «пост / і поцілка – / попрыч», «Наўспорнакапыта – II»: «посмех / а потым / і пострах», «На свой порнакапыл – I»: «паралюш / парыву – / пародыя», «На свой порнакапыл – II»: «помста / і порах / і попел» («Good porning») [3]. Далейшае дадумванне – за чытачом, які мае права на сааўтарства і на парушэнне «звар’яцелых законаў» быцця. «Хітрыкі» хадановічаўскага радка скіроўваюць абывацеля звярнуцца да літаратурных слоўнікаў, якія растлумачаць семантыку кожнага асобнага слова. Аўтар ведае: прыгожымі лозунгамі сучаснага чытача не прымусіць, не заахваціць да ўдзелу ў дыялогу паэтычнага шматслоўя. Для гэтага патрэбна выключная мастацкая форма, якой і з’яўляюцца антырымы. З самага пачатку А. Хадановіч уводзіць у зман («напускае туману»), бо пазначае аўтарства цыкла «Good porning!» жаночым імем Далілы Самасыс – выдуманай стваральніцы антырымаў. За публічнай блытанінай з аўтарскай маскай быццам прыхавана сапраўднае імя Саламеі Кварт, якой «хапіла маніі велічы абвясціць сябе вынаходніцаю новага паэтычнага гатунку» [3]. Паэтка «называла плён свайго вершавання анафарами (што, як усеагульна вядома, азначае фанетычнае дапасаванне радкоў адзін да аднаго паводле іхняга пачатку)» [3], аднак назва «антырымы» падаецца нашаму аўтару больш красамоўнай. Прычына ў тым, што творца пераносіць сугучныя склады («рымы») з канца радка ў пачатак, у выніку прапаноўваючы «антырымы». А. Хадановіч растлумачвае асаблівасці стварэння антырымаў наступным чынам: «Зласліўцы небеспастаўна абвінавацяць спадарыню Самасыс у тым, што яна, хутчэй за ўсё, проста гартала слоўнікі (абазнаня ў лексікаграфіі нат могуць сказаць, якія) ды і выпісвала ўсё, што на даны момант пасавала. У адказ я магу адно запытацца: ці не карыстаюцца гэтыя літаратары хоць зрэчас з адваротнага Літаратуроведение 16 слоўніка, спрабуючы рымаваць? Па-мойму, шлях, які абрала для сябе спн. Самасыс, перспектыўнейшы, бо тлумачальныя слоўнікі нашмат багацейшыя лексічна і прыдатнейшыя ў працы. Да таго ж, і веданне беларускае мовы такім чынам удасканаліць лягчэй» [3]. Атрымоўваецца, што чытач мае магчымасць паназіраць за развіццём «партнёрскага адносіна» паміж «стваральніцай» і аўтарам, якія разам разбураюць «звар’яцелыя законы» рэчаіснасці. Факт «жадання дзейнічаць» выступае ключавым момантам усяго цыкла, на працягу якога ўдзельнікі (аўтар – аўтар) не залежна ад знешняй бессэнсоўнасці, адчуваюць сувязь між сабой праз унутраныя сэнсавыя штрыхі. Трэба зазначыць, што адмаўляць ці крытыкаваць

дадзеную форму літаратуры як эстэтычную катэгорыю не мае патрэбы, паколькі выхаваны на класічнай літаратуры чытач заўсёды будзе знаходзіць адмоўныя рысы ў тым, дзе шмат прыхаванага, невытлумачальнага, сакральнага. Усё ж такі эксперыментальная форма вытрымлівае адзнакі Новага Часу, у якім «упарадкаваны хаатызм» выводзіць суб'екта на новы псіхалагічны ўзровень асэнсавання Усяго – чаму б і не праз інстыктыўнае «нешта», якое мае права на існаванне. Час расставіць усе кропкі належным чынам, і калі эмоцыя застаецца – значыць цяжкі шлях яе перадачы быў пракладзены аўтарам не дарма. Задача вершаванай мініяцюры А. Хадановіча – адлюстраванне скарочаны шлях эмоцыі аднаго суб'екта (аўтара) да другога (чытача). Механізм успрыняцця рэцыпіентам «антырымаў» прадугледжвае абуджэнне эмоцыі і плыні яе ўвасаблення, якія прымаюцца ці не: «Натрапіла / насамрэч / на самца / насарога»; «Пабраўшыся з / пабросела / пабрузла / абрыдла»; «Рандэву / Раннія / рамонкі / на рамянах» [3]. Такім чынам правяраецца падрыхтаванасць чытача да абароны ўласных думак і вобразаў, што ад аўтарскага імпульсу павінны працягнуць далей сваю асацыятыўную плынь, а калі хочацца, «адпомсціць» паэту сваім «прыколам». Такім чынам, «антырымы» А. Хадановіча выступаюць новай жанравай адзінкай, якую варта разглядаць пакуль што праз прызму «спецыфічнай бямежнасці», калі свядомасць шырокай публікі яшчэ не падрыхтаваная да разбурэння класічных стэрэатыпаў. У выніку атрымоўваецца паэтычная форма з адзнакай «+ крэатыўнасць», заснаваная на прынцыпах гранічнай суб'ектыўнасці, асацыятыўнасці і магчымасці саўдзелу чытача. Для літаратурнага працэсу дадзеная мастацкая спроба перспектыўная, таму што любыя зрухі ў напрамку развіцця і пластычнасці – галоўныя крытэрыі стварэння ўласна літаратуры як аднаго з відаў мастацтва. Актуальныя праблемы філалогіі 17 Спіс літаратуры 1 Браззілія, А. В. Зместава-фармальныя пошукі сучаснай беларускай лірыкі : курс лекцый па спецкурсе для студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей впу / А. В. Браззілія; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2006. – 140 с. 2 Шаўлякова, І. Рэстаўрацыя шчырасці: літаратурна-крытычны канструктар / І. Шаўлякова. – Мінск: І. П. Логвінаў, 2005. – 144 с. 3 Самасыс, Д. Good porning! і іншыя антырымы [Электронны рэсурс] / Даліла Самасыс // ARCHE. – 1998. – № 1. – Рэжым доступу: <http://arche.bymedia.net/1-1998/samasys.htm>. – Дата доступу: 21. 03.13.